

Així designà la llengua cat., en contrast amb la ll.—que seguia essent usadíssima, almenys en els escrits, quasi més que la nostra—: «Assur en latí vol dir 'nemus', e en *pla* vol dir 'bosc'», StVicentF (*Serm.* I, 282.2); «lo paternòster en *pla*», *Decam.* VII, § 1, 385.19, trad. «in volgare»; també en contrast amb l'àrab: «Costejaren la Barbaria e vengren davant la vila d'Alcoll; e --- tramès un palomer, qui sabia molt de sarraïnesc, en terra, e --- los moros --- hagren un moro qui sabia parlar *pla*, qui nedant --- aportà l'assegurament», Muntaner (fets de 1283, § 85, Casac. II, 54.22). Ús que es va mantenir a les Illes, ara oposat al castellà tant com al llatí: Rafel Socies, mallorquí, el 1589, «havia traslladat de llatí en *pla*» una *Vida de Sta. Margarida*, JMBover, *BiEscrBal.* I, § 1220. Viu, més que enlloc, a Menorca: «la ciència de l'amo en Biel --- se reduïa tot a sobre mitjo-mitjo les quatre regles, escriure en *pla*, molt a poc a poc, una carta an el seu senyor ---», Ruiz i Pablo (*Nov. Men., IdOr.* 23); «lo llenguatge de Menorca, el *pla*, que deyen els vells menorquins, no se diferencia gayre del mallorquí», AMAlcover (*BDLC* XI, 33); i veg. Camps Merc. (*Folk. Men.* I, p. XIII).

En fi una altra concreció de l'acc. 'planer, simple' tenim en el nom del ball *pla*, dansa popular, tradicional a la pagesia de gran part del Princ., i amb més arrelament que enlloc a les altes valls de Pallars i Ribagorça: encara me'l descriuen com a cosa practicada a la Vall Ferrera (Areu, 1933), i fins avui se segueix dansant amb gran lluïment a l'Alta Vall de Boí (per Sant Joan i la Festa Major, a Taüll, 1953, 1982).

El mot apareix pertot, i en quasi totes les combinacions, en la forma *pla*: només a la Vall de Benasc resta *pláno* (alguns *pláno*), on el manteniment de la -o és fet de fonètica arcaica ribagorçana (no influència castellana): «l'Espital de Benàs i *pláno* l'Espital», «Els Esquadros és un *pláno* derrè la vila» (1965); fossilitzat a la toponímia ha quedat així amb gran extensió a tot Ribagorça i Pallars (p. ex. *Lo Plano*, extensió ondulada darrere St. Quirc de Taüll); en canvi en alt-aragonès té gran extensió l'apòcope: «El *Toñal Plán*» damunt Bielsa (1965). Altrament la -n' s'ha pogut mantenir per fonètica sintàctica. Amb vasta extensió en el català arcaic, p. ex. *plan és 'és evident'*: «Si ls fils volen los béns del pare aver, e ls reeben, *plan és* que sos homes són» ('vassalls'), *Commém. de Pere Albert* (NCL, 178).

Avui resta això en l'ús substantivat, com a genèric, en la toponímia, i amb considerable extensió, sobretot als Pirineus, i més que enlloc a les muntanyes rosseloneses, del Segre alt i mitjà i de les Nogueres: en els Aspres *Plan-Castanyer* partida de camps (Montboló, 1959); *Lo Plan de l'Arca* a Molig (1960); *Plan de Marit*, P. d'Espluga, P. de Ròt a Tuixén (1964); *Plan de Rovet*, *Plan de Brucs* a Gavarra (1957); a la Vall d'Assua: *Plan de Cabanes*, *Plan de Fenèra* a Seurí, *Plan de Bernada* a Altron (1959); i fins a l'altura de Gerri, *Plan de Coris* i *Plan de Llacs* a Montcorrès (1959); més espès que enlloc, en el Flamicell: *Plan del Mont* i *Plan de Peguera* a Pinyana; *Plan de Mar-*

gues, de Toralla, de Fa(r), de Poma, a la Torre; *Plan de Riu*, d'Embroquè(r), d'Estell, de Pinyo, de la Cort, de la Olla, de la Casa, a Cabdella (1959). Tanmateix també en algunes altres regions de la llengua en resten casos, fins i tot en el P. Val.: *Plan de les Fonts* a Gandia (1962). Quant a l'ús ja soldat, com inicial de veritable topònim, això té encara més extensió, i se'n poden assenyalar casos a tot el Princ. almenys: el deliciós *Plan-ses-illes* de la Garrotxa, entre Beget i Talaià, sense anar més lluny (1927); *Plan-s'arenes* a la confluència del Llierca i la Ribera de St. Aniol, 1 k. NO. de Sadernes (1984).

De tals usos, més estesos en el S. xv, i que devien restar vigorosos en el nostre llenguatge mariner, sembla haver-se pres *plan* en el castellà nàutic i americà: *plan* «primer suelo o fondo de un navío» [1680], «fondo de una llanura» [en el cronista xilè Ovalle, 1642], *el plan de un bajo* en el gauchesco argentí (*M. Fierro*); en murcià fronterer *El Plan de Cartagena*; cubà *un plan* 'plaça carbonera', 'part plana del matxet'; veg. *DECH* III, 722a44ss. i nota 2. Entre nosaltres l'ús marítim ha donat lloc especialment a una aplicació submarina: a la costa val. central «els *pláns* es diu del fons de la mar, i només des de cap a 30 braces de fondària, quan s'acaben les *barbades*» (1962).

Com que ja ha estat molt comentat i il·lustrat (*Dag.*, *AlcM* etc.) el ric descabdellament de *pla* com a adverbi, no m'hi entretindré gaire. Recordem abans que tot que es tracta d'una prolongació i transformació del PLANE ja tan clàssic en llatí. El *DAG.* el documenta des d'Eiximenis, *AlcM* des de Bmetge, però el trobem ja en els orígens; 'ben cert, en bona veritat': «Ayce! qui fa morts sucitar / e fa los cecs illuminar, / e los concrets *pla* fay anar / e fa ls demonis amagar, / sab, senyor, de mi, certamens, / qu'en res metge eu no suy gens», *Lleg. Rim. Sev.* (v. 773). En el Ross. es troben usos que s'atansen al llenguadocià, on ha esdevingut rigorós sinònim de 'bé': «trenchà una ampo<I>la, la qual paguà *pla*» a. 1409, «ell fahia censos al dit Ça-Portella e l paguava *pla*» a. 1457, o bé (tirant cap al valor de 'tranquil' que hem comentat en Llull): «dix que farien bé stiugessen *pla*» a. 1429 (*InvLC*); actualment, més en el Capcir, on s'identifica del tot amb el sentit llenguadocià: «*portè-ti plá!*» com a salutació de comiat (=fr. *porte-toi bien*), Matamala (1960). En locucions compostes: «és aparellat que ell pagarà de *pla en pla* lo foriscapi» a. 1385, «en cas que l dit ereter no volgués pagar de bé e de *pla* ---» a. 1388 (*InvLC*).

Dono algunes cites de frases de tipus més conegut, extretes en importants escr. Renaix. «Li dol tant deixar-me sola! / mes ell *pla!* --- No fóra a viatge / si sospitàs qualche cosa», MrnAguiló c. 1848 (*Això rai*, *Antol. Po.* 1975). «Pots'er també 'ns diran endarrerits. Això *pla!* Si esser més morals és esser més endarrerits, ni may que passem més endavant» el mall. Pons i Gallarza, a. 1870 (cita de MilàF, *O. Cat.* Gili, p. 273). «Redéu, si no t'arriba a fer mal la llengua! Tu *pla* 'ns portavas al mixt del fanc!», MrnVayreda (*Puny.* I, xv, 235 (185)). Com és sabut és tan arrelat en el NE. com poc popular a Bna., i no obstant formà